

УДК 378.091-057.21

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-2-5>

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА

Потапчук Тетяна Володимирівна

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
ORCID: 0000-0003-1680-6976
Researcher ID: AAE-6408-2022
e-mail: tatvolod@ukr.net

Шеретюк Юліана Вікторівна

викладач кафедри теорії і практики фізичної культури і спорту
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID: 0009-0003-4918-5405
e-mail: juli.sheretiuk@ukr.net

У статті розглядається важливість хореографічного мистецтва як ефективного засобу розвитку творчої індивідуальності здобувачів вищої освіти. Актуальність теми зумовлена потребою формування креативних, адаптивних фахівців, здатних до інноваційного мислення та самовираження в умовах швидко змінюваного суспільства.

Проаналізовано різні аспекти впливу хореографії на студентів, зокрема, розвиток емоційної інтелекгентності, комунікаційних навичок та здатності до командної роботи. Зазначено, що заняття танцями формують у студентів уміння висловлювати емоції, розуміти почуття інших та налагоджувати міжособистісні зв'язки. Крім того, хореографічні практики сприяють розвитку самодисципліни, адже для досягнення успіху в танці потрібні регулярність та наполегливість.

Особливу увагу приділено процесу саморозвитку, який забезпечує хореографічна освіта. Це не лише фізична активність, а й форма творчого самовираження, що допомагає студентам відкривати нові грані власної особистості. Через хореографію здобувачі вищої освіти вчаться спілкуватися без слів, виражати свої ідеї та емоції, що збагачує їхній культурний та естетичний досвід.

Підкреслюється важливість створення креативного середовища, яке сприяє розвитку лідерських, моральних та професійних якостей студентів. Подано ефективні методи, зокрема імпровізація, театралізація, робота зі сценаріями, створення ситуацій успіху та естетотерапія, які активізують творчі здібності і підвищують мотивацію до саморозвитку. Крім того, акцентовано увагу на можливостях хореографічного мистецтва у розвитку творчої індивідуальності здобувачів вищої освіти, підкреслюючи її роль у формуванні емоційної виразності та критичного мислення, що є важливими для професійного зростання.

Наголошено на значенні хореографічного мистецтва як важливого інструменту для професійної підготовки та формуванні особистості студента, здатної до критичного мислення та творчого підходу в будь-якій сфері діяльності.

Ключові слова: творча індивідуальність, здобувачі вищої освіти, хореографічне мистецтво, танцювальне мистецтво, формування естетичної культури.

FORMATION OF CREATIVE INDIVIDUALITY GETTING HIGHER EDUCATION THROUGH CHOREOGRAPHIC ARTS

Tetyana Potapchuk

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Yuliana Sheretiuk

Rivne State University of the Humanities

The article examines the importance of choreographic art as an effective means of developing the creative individuality of students of higher education. The relevance of the topic is determined by the need to

train creative, adaptive specialists capable of innovative thinking and self-expression in the conditions of a rapidly changing society.

Various aspects of the influence of choreography on students were analyzed, in particular, the development of emotional intelligence, communication skills and the ability to work in a team. It is noted that dance lessons form students' ability to express emotions, understand the feelings of others and establish interpersonal relationships. In addition, choreographic practices contribute to the development of self-discipline, because success in dance requires regularity and persistence.

Special attention is paid to the process of self-development provided by choreographic education. It is not only physical activity, but also a form of creative self-expression that helps students discover new facets of their own personality. Through choreography, students learn to communicate without words, express their ideas and emotions, which enriches their cultural and aesthetic experience.

The importance of creating a creative environment that promotes the development of leadership, moral and professional qualities of students is emphasized. Effective methods, including improvisation, theatricalization, working with scenarios, creating success situations and esthetic therapy, are presented, which activate creative abilities and increase motivation for self-development. In addition, attention is focused on the possibilities of choreographic art in the development of creative individuality of students of higher education, emphasizing its role in the formation of emotional expressiveness and critical thinking, which are important for professional growth.

Emphasis is placed on the importance of choreographic art as an important tool for professional training and the formation of a student's personality capable of critical thinking and a creative approach in any field of activity.

Key words: *creative individuality, students of higher education, choreographic art, dance art, formation of aesthetic culture.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови національної вищої школи, в умовах зміцнення та вдосконалення української державності особливого значення набуває проблема формування творчої індивідуальності здобувачів вищої освіти засобами хореографічного мистецтва. Такий підхід зумовлений необхідністю задовольнити естетично-культурні, інтелектуальні та художньо-творчі інтереси здобувачів вищої освіти. Вирішення цих питань можливе за умов залучення студентів до мистецтва, зокрема хореографічного, яке має великі можливості впливу на особистість, де у процесі хореографічної діяльності відбувається формування естетичної культури здобувача, розвиток його емоційно-почуттєвої сфери, психофізичної свободи та творчої активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх десятиліть питання творчої індивідуальності здобувачів вищої освіти засобами хореографічного мистецтва активно розглядалося в працях таких дослідників, як Л. Масол, О. Отич, Г. Падалко, О. Рудницька та О. Щолокова. Особливу увагу приділяли сучасні вчені: Л. Андрущук, О. Бурля, Н. Горбатко, О. Філімонова та інші. Ю. Волкова в своєму дисертаційному дослідженні теоретично обґрунтувала, розробила та експериментально перевірила методику формування художньо-комунікативних умінь майбутніх учителів музики і хореографії. Т. Середюк створила модель формування художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів хореографії. О. Скриник досліджувала формування професійного іміджу майбутніх учителів хореографії в процесі фахової підготовки. О. Таранцева теоретично

обґрунтувала та практично перевірила педагогічні умови формування фахових умінь.

У психолого-педагогічних працях учених К. Ушинського, В. Сухомлинського, Л. Виготського, Н. Міропольської, О. Рудницької та інших зазначається, що формування творчої індивідуальності здобувачів вищої освіти засобами хореографічного мистецтва залежить від їхніх психологічних та фізичних властивостей. Крім того, у здобувачів підвищується активність та готовність до активних дій. Саме тому студентів об'єктивно зацікавлюють багатообразні імпровізаційні танцювальні композиції, якими слід наповнювати їхню хореографічну діяльність.

У наукових та методичних працях О. Комаровської, Т. Морозовської, Л. Боголюбської, Б. Колногузенка, В. Каміна, А. Тараканової та інших висвітлюється проблема взаємозв'язку змісту та вікових особливостей здобувачів при організації хореографічної діяльності. Наприклад, автори зазначає, що «здобувачі тяжіють переважно до класичних та народно-сценічних танців». Однак аналіз власного практичного досвіду та спостереження на заняттях хореографії виявили, що серед усього різноманіття танцювальних видів здобувачів здебільшого зацікавлюють сучасні танцювальні стилі (Таранцева О., 2002).

Значний внесок у теорію та практику творчого розвитку особистості засобами хореографічного мистецтва зробили українські вчені К. Василенко, В. Куплених, В. Пастух, Ю. Станішевський, Б. Стасько, О. Таранцева та ін.

Мета статті – розкрити формування творчої індивідуальності здобувачів вищої освіти засобами хореографічного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Для формування творчої індивідуальності здобувачів вищої освіти засобами хореографічного мистецтва слід ретельно відбирати та застосовувати естетично-забарвлені, емоційно-сміслові, лексично-різноманітні рухи. Систематизація сучасних елементів за стилевими напрямками з подальшою розробкою методики навчання сприятиме формуванню у здобувачів оціночних здібностей та художньо-естетичних інтересів, духовно-емоційного, цілісного ставлення до танцювального мистецтва (Бірюкова Л., 2009).

Використання на заняттях з хореографії сучасних видів танців під змістовний, багатобразний музичний матеріал надасть можливість виховувати у студентів емоційне, цілісне ставлення до танцювального мистецтва.

Наприклад, зі здобувачами першого курсу пропонується вивчати, окрім ритмічних та колективно-порядкових вправ, рухи брейк-дансу, хіп-хопу, східних танців, тому що в цих рухових вправах відбиваються реалії сучасного життя. Під час вивчення та виконання означених видів танцювального мистецтва формується сучасний тип світосприйняття та світовідтворення.

Впровадження в освітній процес з хореографічної діяльності означених стилів сучасного танцювального мистецтва надасть можливість у здобувачів вищої освіти естетично-ціннісне ставлення до хореографічного мистецтва, а також реалізувати їх психофізичні прояви, тобто сприятиме вираженню внутрішніх емоцій та почуттів в естетично забарвлених рухах (Таранцева О., 2002).

Формування у студентів естетичного ставлення до хореографії, оціночних суджень, смаків, накопичення естетичних образів дітей залежить від використання на уроках хореографії технічних засобів навчання, які можна поділити на традиційні та аудіовізуальні. До традиційних відносимо аудіомагнітофони та музичні центри. Використання оригінальної якісної музичної фонограми підвищує інтерес та творчу активність здобувачів у танцювальному мистецтві.

Для коригування здобутих вмінь студентів у галузі сучасної хореографії вважаємо корисним застосовувати на заняттях аудіовізуальні засоби навчання, які стимулюють здобувачів до найбільш продуктивної виконавської роботи. Упровадження цієї форми роботи створює передумови для більш активного виявлення внутрішніх відчуттів та емоцій здобувачів, спонукає їх до продуктивної творчості, підвищує власну гідність та вчить критично оцінювати власну творчу діяльність (Куценко С., 2015).

Наприклад, при вивченні нового танцювального матеріалу та його відпрацюванні пропонується записувати роботу здобувачів на відеокамеру, з подальшим переглядом і аналізом

відеоматеріалів. Спільний аналіз помилок, коректні зауваження викладача та самостійний пошук студентами своїх недоліків у виконанні різноманітних елементів сприятимуть продуктивній праці на заняттях хореографії, заохоченню студентів до плідної навчальної діяльності, розвитку в них уміння художньо оцінювати себе та інших. Використання означених форм роботи навчить здобувачів отримувати естетичну насолоду від хореографічної діяльності, формуватиме їхню самодостатність, яка є однією із складових соціалізації студентів та виступає фактором їх творчої активності (Поклад І., 2003).

Ще одним аспектом входження здобувача до світу прекрасного й засобом художньо-естетичного розвитку є використання неакадемічних форм спілкування: бесіди, відвідування концертів, вистав тощо. Яскраві враження, отримані від естетично-забарвленого, артистичного, професійного виконання танцювальних композицій, формуватимуть у здобувачів естетичні цінності, розвиватимуть художні смаки, виховуватимуть у них здатність сприймати й оцінювати мистецькі твори. Окрім цього, цікаві розповіді про захоплюючий, насичений буденними перипетіями життєвий шлях провідних представників танцювального мистецтва збуджуватимуть у студентів інтерес до занять хореографії, а творчі досягнення видатних танцюристів виступатимуть взірцем у творчості, мотивуватимуть до власної хореографічної діяльності (Поклад І., 2005).

Навчання з танцю буде більш продуктивним, якщо заохочувати здобувачів до цілісної хореографічної діяльності, під час якої у студентів підвищуватиметься мотивація до вивчення елементів класичного, народного, бального, сучасного танців. Для реалізації означеної умови пропонуємо організовувати й проводити фестивалі танців між студентами певних вікових категорій. Така форма роботи підвищуватиме інтерес здобувачів до занять хореографії. Крім того, означена форма роботи стимулюватиме до більш продуктивної праці, що у свою чергу сприятиме вдосконаленню та естетичній насиченості їхніх рухів, накопиченню художньо-танцювальних вражень, осмисленню власних хореографічних можливостей, а також розвитку власної творчості здобувачів вищої освіти.

Як зазначають вчені, хореографічна діяльність в системі естетичного виховання здобувачів вищої освіти – це процес, в основі якого знаходиться активність особистості, спрямована на інтерпретацію та створення танцювальних творів, через які виявляється і розвивається емоційно-почуттєва, психофізична, когнітивна та креативна сфера особистості. Тож мета хореографічної діяльності в системі естетичного виховання полягає у формуванні багатства внутрішнього світу

особистості здобувача та розкритті його через різні підготовчі вправи класичної, народної, бальної, сучасної хореографії (Андрощук Л., 2013).

Змістом хореографічної діяльності є рухові дії та операції з опанування танцювальних вмінь і навичок, що виступають основою для створення нових унікальних хореографічних проявів. Передбачаємо, що хореографічна діяльність не лише задовольняє потребу у руховій активності, а й сприяє їхньому цілісному розвитку: адекватне вираження в тілесних рухах думок, емоцій, почуттів. Хореографічна діяльність характеризується творчою природою, до якої віднесемо інноваційність, винахідливість мислення дитини, її розвинені знання, емоції та почуття. Саме тому підвищення рівня естетичного виховання особистості дитини залежатиме від формування у неї таких сфер: когнітивної (знання); мотиваційної (зацікавлене ставлення до хореографічної діяльності); психофізичної (взаємозв'язок між внутрішнім і зовнішнім станом особистості та вміння передавати його у відповідних рухах); емоційно-почуттєвої (емоційна насиченість духовних потреб та емоційне оцінювання зовнішнього та внутрішнього світу дитини, формування емоційно-ціннісної шкали ставлення до світу); активно-творчої (самовиявлення та самореалізація в процесі танцювальної творчості) (Андрощук Л., 2013).

Отже, сутність хореографічного мистецтва у розвитку творчої індивідуальності здобувачів вищої освіти полягає у танцювально-руховій активності, в ході якої набуваються і вдосконалюються не лише спеціальні хореографічні здібності (еластичність м'язів і суглобів, пластичність та краса рухів, ніг, легкість стрибків тощо), а й формуються вміння відтворювати, інтерпретувати, створювати різноманітні за видами та жанрами танцювальні твори. В процесі їх виконання виховуються естетичні смаки, художнє мислення, естетичне ставлення до мистецтва, формується естетична культура, естетичне сприйняття світу, накопичуються художньо-естетичні знання, розвиваються естетичні почуття, судження, уміння та виражаються внутрішні переживання особистості здобувача вищої школи, тобто розкривається її індивідуальність (Бірюкова Л., 2009).

З огляду на це формування творчої індивідуальності здобувачів вищої освіти засобами хореографічного мистецтва спрямовано на розвиток естетично-ціннісного ставлення до танцювального мистецтва, розвиток загальних здібностей (загальні розумові здібності, пам'ять, увагу, почуття та ін.), художньо-образного мислення та уяви, стимулювання творчого потенціалу особистості здобувача, виховання потреби і здатності до художньо-творчої самореалізації та духовного самовдосконалення відповідно до індивідуальних можливостей та вікових етапів розвитку, а також

здатність сприймати, інтерпретувати та оцінювати твори хореографічного мистецтва (висловлювати особисте ставлення до них, аргументуючи свої думки).

Організація розвитку творчої індивідуальності здобувачів вищої освіти у процесі хореографічної діяльності на гуманістичних засадах передбачає використання принципів особистісно-зорієнтованого виховання, які спрямовані на реалізацію сутнісної природи особистості.

Формування творчої індивідуальності майбутніх здобувачів закладів вищої освіти відбувається через залучення до педагогічно доцільних форм. Основним завданням є створення креативного середовища з позитивним кліматом, що сприяє творчому саморозвитку, формуванню лідерських, моральних, духовних і професійних якостей. Таке середовище забезпечується організацією різноманітних творчих заходів, мета яких – розвиток індивідуальних творчих здібностей студентів (Фриз П., 2007).

Серед ефективних методів формування творчої індивідуальності можна виділити:

Метод імпровізації: створення хореографічних композицій під час виконання, що допомагає розвивати емоційність.

Метод театралізації: поєднання рухів та емоцій для створення художнього образу, що активізує учасників.

Робота зі сценаріями: створення індивідуальних композицій до музичних чи літературних творів, що стимулює творчу уяву.

Метод створення ситуації успіху: підтримка та визнання зусиль студентів, що підвищує впевненість і мотивацію.

Естетотерапія: методи, як-от музикотерапія і танцювальна терапія, які відновлюють гармонію з навколишнім середовищем і сприяють творчому розвитку (Фриз П., 2007).

Важливим для розвитку емоційно-почуттєвої сфери також є виконання імпровізаційних вправ та етюдів на виявлення емоцій, настрою, почуттів. Такі танцювально-образні рухи виконуються самостійно або за зразком викладача. Самостійне створення виразних рухів та художньо образних вправ, зокрема образів казкових героїв, зумовлюють виникнення у студентів емоційних станів, що активізують їх пізнавальну сферу і позитивно впливають на продуктивність якісного асоціативного мислення.

Вправи класичного танцю є головною складовою в накопиченні студентами танцювальної лексики і у подальшому виступають запорукою створення ними оригінальної, неповторної, естетично забарвленої танцювальної імпровізації. Вправи класичного танцю – це універсальна система елементів, засобами яких формується культура та естетична виразність жестів, міміки, рухів, через

які здобувач осмислено-емоційно передає зміст, характер і духовне наповнення музичних композицій. Крім того, засобами класичного танцю розвивається духовна та тілесна краса людини. Тому дуже важливо у хореографічній діяльності здобувачів вищої освіти підібрати такі елементи класичного танцю, котрі б відповідали їх віковим психофізіологічним особливостям та сприяли набуттю танцювальних умінь та навичок (Таранцева О., 2002).

Вправи класичного танцю є головною складовою в накопиченні здобувачами вищої освіти танцювальної лексики і у подальшому виступають запорукою створення ними оригінальної, неповторної, естетично забарвленої танцювальної імпровізації. Вправи класичного танцю – це універсальна система елементів, засобами яких формується культура та естетична виразність жестів, міміки, рухів, через які дитина осмислено-емоційно передає зміст, характер і духовне наповнення музичних композицій. Крім того, засобами класичного танцю розвивається духовна та тілесна краса людини. Тому дуже важливо у хореографічній діяльності підібрати такі елементи класичного танцю, котрі б відповідали їх віковим психофізіологічним особливостям та сприяли набуттю танцювальних умінь та навичок.

Висновки. Отже, впровадження у хореографічну діяльність елементів танцю забезпечить не лише емоційність виховного процесу, формування естетично-культурних цінностей здобувачів вищої освіти, а й сприятиме розвитку їх когнітивної сфери. Педагоги-хореографи акцентують увагу на тому, що, вивчаючи різноманітні сучасні танці, студенти знайомляться з життям, побутом, обрядами багатьох народів світу. Виконуючи ці танці, здобувачі мають змогу збагатити свої знання, долучившись до історичного минулого різних народів, їх духовної культури та морально-етичних норм.

Значний вплив на розвиток творчої індивідуальності здобувачів вищої освіти мають вправи ритмічного танцю, засобами яких виховується культура сприйняття та оцінки музичних творів,

розвиваються внутрішні відчуття метру темпу, ритму та ін. Тож у освітній процес з хореографічної діяльності пропонуємо вводити ритмічні вправи, які б спрямовувалися на реалізацію означених завдань.

Відтак, формування творчої індивідуальності здобувачів вищої освіти відбувається у ході хореографічної діяльності, передбачає передусім розвиток її когнітивної, креативної, емоційно-почуттєвої сфери; сприяє розвитку креативності, виразності та індивідуальності студентів, що є критично важливим для формування їхньої професійної ідентичності;

– заняття хореографією допомагають студентам розвивати емоційну чутливість, що дозволяє їм краще розуміти себе та оточуючих, а також виражати свої почуття через рух;

– хореографічні практики сприяють розвитку навичок командної роботи, оскільки учасники мають спільно працювати над створенням вистав, що формує взаємоповагу та спільну відповідальність;

– регулярні заняття хореографією вимагають від студентів високого рівня самодисципліни, що допомагає їм організувати свій час та зосереджуватися на досягненні цілей;

– хореографічне мистецтво відкриває студентам нові культурні горизонти, допомагаючи їм зрозуміти різноманіття стилів та традицій, що формує більш глибоке світосприйняття;

– включення хореографії у освітній процес може стати каталізатором для нових методів викладання, що стимулюють інтерес студентів до навчання та розвитку власної творчості.

Таким чином, використання хореографічного мистецтва як інструменту розвитку творчої індивідуальності здобувачів вищої освіти є важливим аспектом сучасного освітнього процесу, що сприяє не лише професійному, але й особистісному зростанню здобувачів вищої освіти.

Перспективами подальших наукових розвідок вбачаємо у розробці програми формування творчої індивідуальності здобувачів вищої освіти засобами хореографічного мистецтва.

Література:

- Андрощук Л. М. (2013). Індивідуальний стиль діяльності педагога-хореографа як наукова проблема. *Народна освіта*, 1 (19). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=984.
- Бірюкова Л. А. (2009). Педагогічна проблеми розвитку творчої індивідуальності вчителя музики. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 2. С. 249–256.
- Кущенко С. В. (2015). Педагогічна майстерність майбутніх вчителів хореографії як гарант ефективності формування творчого потенціалу. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*, 1–2, С. 113–121.
- Поклад І. М. (2003). Деякі аспекти виховання особистості засобами хореографічного мистецтва. Матеріали до українського мистецтвознавства (на пошану А.І. Мухи) : збірник наукових праць НАН України та Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М.Т. Рильського за матеріалами Міжнародної наукової конференції «Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура». Київ, Вип. 3. С. 179–183.
- Поклад І. М. (2005). Розвиток творчого потенціалу особистості в навчально-виховному процесі. *Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти* : Матеріали третіх Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань. Ірпінь : Національна Академія ДПС України, С. 471–473.

Таранцева О. О. (2002). Формування фахових умінь майбутніх учителів хореографії засобами українського народного танцю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ. 20 с.

Фриз П. І. (2007). Зміст, форма і сутність хореографічної культури та її вплив на творчий розвиток особистості дитини. *Музикознавчі студії*. Наукові збірки ЛДМА імені М.В. Лисенка. Львів. Вип. 16. С. 15–23.

References:

Androshchuk, L. M. (2013). Indyvidualnyi styl diialnosti pedahoha-khoreohrafa yak naukova problema [The individual style of activity of a teacher-choreographer as a scientific problem]. *Narodna osvita*, 1 (19). Retrieved from https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=984.

Biriukova, L. A. (2009). Pedahohichna problemy rozvytku tvorchoi indyvidualnosti vchytelia muzyky [Pedagogical problems of the development of the creative individuality of the music teacher]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. № 2. S. 249–256.

Kutsenko, S. V. (2015). Pedahohichna maisternist maibutnikh vchyteliv khoreohrafi yak harant efektyvnosti formuvannia tvorchoho potentsialu [Pedagogical skill of future choreography teachers as a guarantor of the effectiveness of the formation of creative potential]. *Aktualni pytannia mystetskoï osvity ta vykhovannia*, 1–2, S.113–121.

Poklad, I. M. (2003). Deiaki aspekty vykhovannia osobystosti zasobamy khoreohrafichnoho mystetstva [Some aspects of personality education by means of choreographic art]. *Materialy do ukrainskoho mystetstvoznavstva (na poshanu A.I. Mukhy)*: zbirnyk naukovykh prats NAN Ukrainy ta Instytutu mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnohrafi im. M.T. Rylskoho za materialamy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii «Ukraina na mezhi tysiacholit: etnos, natsiia, kultura». Kyiv. Vyp. 3. S. 179–183.

Poklad, I. M. (2005). Rozvytok tvorchoho potentsialu osobystosti v navchalno-vykhovnomu protsesi [Development of the creative potential of the individual in the educational process]. *Problemy humanizatsii navchannia ta vykhovannia u vyshchomu zakladi osvity*: Materialy tretikh Iripinskykh mizhnarodnykh naukovykh-pedahohichnykh chytan. Irpin: Natsionalna Akademiia DPS Ukrainy, S. 471–473.

Tarantseva, O. O. (2002). Formuvannia fakhovykh umin maibutnikh uchyteliv khoreohrafi zasobamy ukrainskoho narodnoho tantsiu [Formation of professional skills of future teachers of choreography by means of Ukrainian folk dance]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Kyiv. 20 s.

Fryz, P. I. (2007). Zmist, forma i sutnist khoreohrafichnoi kultury ta yii vplyv na tvorchi rozvytok osobystosti dytyny [The content, form and essence of choreographic culture and its influence on the creative development of a child's personality]. *Muzykoznavchi studii*. Naukovi zbirky LDMA imeni M.V. Lysenka. Lviv. Vyp. 16. S. 15–23.